

2016

ПРЕГЛЕД НА ЖИЛИЩНИТЕ ПОЛИТИКИ И ПРАКТИКИ В БЪЛГАРИЯ И ИСПАНИЯ

Тази публикация е изготвена в рамките на проект “Насърчаване на политики за преодоляване на териториалната изолация на ромите”, реализиран с финансовата подкрепа на програма “Права, Равенство и Гражданство” на Европейския съюз.

СЪДЪРЖАНИЕ

1

Преглед на жилищните условия на ромите	2
Жилищни политики и практики, насочени към ромите	8
Общи изводи и препоръки	16

ПРЕГЛЕД НА ЖИЛИЩНИТЕ УСЛОВИЯ НА РОМИТЕ

Обособените ромски квартали и “гета” в България и Испания

Днешната ситуация с жилищните пространства на ромската общност до голяма степен са обусловени от историческото ѝ развитие. Ромите живеят на територията на България от векове. В миналото основната част от тях са били пътуващи, но от средата на 19 век започва системното им усядане, основно в покрайнините на големите градове в обособени жилищни пространства - махали. Трябва да подчертаем, че по онова време – България е част от Османската империя, създаването на обособени на етнически принцип квартали е инициатирано от властите, защото така по-лесно се упражнява контрол. Всеки квартал/махала има свой отговорник, който контактува с властите. След възстановяването на българската държава това градско устройство вече не е актуално и етнически обособените квартали постепенно изчезват, като единствено изключение са ромските – те продължават да съществуват и до днес. Усядането продължава като естествен процес и се засилва като целенасочена държавна политика след Втората световна война. То приключва през 1958 г., когато властта насилствено принуждава представителите на последните две групи – катунарите и кардарашите – да се заселят на постоянно място.

3 През целия период след възстановяването на българската държава нейната политика към ромите е изцяло изолационистична. Паралелно с насилственото усядане на последните групи пътуващи роми през 1958 г., от 50-те до началото на 70-те години властта предприема драстични мерки за “разчистване” на централните градски части чрез “преместване” в периферията на онези ромски квартали, които поради разрастването на градовете са останали в центъра на населеното място. Един пример: през 1957 г. от централните части на София ромите принудително са изселени извън града в близост до село Филиповци, отстоящо на 5-6 километра от тогавашните покрайнини. Там държавата им построява едноетажни блокове с маломерни жилища от по 40 кв.м. без баня и тоалетна към тях (построени са общи за квартала тоалетни и баня). В такова жилище се настаняват семейства средно с по петима души. Само след няколко години около тях ромите си построяват други жилища, в които се настаняват порасналите и вече женени техни деца. Разбира се, тези къщи са незаконно построени. Този квартал съществува и днес, като там вече живеят над пет хиляди души.

Паралелно с компактните премествания на ромите към перифериите на градовете по същото време започва и друг процес – на извеждане на ромски семейства от затворените жилищни пространства към новостроящите се комплекси. Такова решение е взето през 1976 г. и е аргументирано като деконцентрация на ромите в махалите с цел интегрирането им в българското общество. Според инструкцията, която веднага започва масово да се

4

прилага, във всеки вход от новостроящите се многоетажни жилищни сгради трябва да се настани по едно ромско семейство. По принцип идеята в новопостроени сгради да се смесват хора от ромската общност с представители на мнозинството е добра, защото именно тогава се градят нови взаимоотношения. За съжаление, в онова време изпълнението е изцяло механично – не са направени проучвания за нагласите на семействата, извадени от обособените квартали, да живеят съвместно с мнозинството и при коренно различни условия. Така сред получените жилища в комплексите попадат немалка част роми, които не могат, а и не искат да се адаптират към новите условия. В повечето случаи ромските семейства – по едно на минимум двадесет български, са тотално изолирани, никой не общува с тях. След падането на комунистическия режим голяма част от ромите, които живееха в жилищните комплекси започнаха да напускат жилищата, които в голямата си част бяха общински, и да се връщат в махалите. Причините за това са комплексни – от една страна ромите бяха първите, които

вследствие на смяната на икономическия модел останаха без работа и трудно можеха да поддържат жилищата и да плащат сметките си, и от друга – неприемането им от мнозинството, което поражда несигурност и съответно сигурността при живота между близки и роднини в затворените жилищни пространства. Именно това стои в основата за нарастването на териториалната изолация на ромската общност в посткомунистическия период. Концентрацията на роми в обособени квартали се увеличи през последните двадесетина години както в градските, така и в селските райони. По данни от представителното изследване "Формиране на социалистически начин на живот сред българските граждани от ромски произход" от 1980 г. 49% от ромите в България са живеели в обособени махали. Съвременните изследвания показват, че сега над три четвърти от ромите живеят сегрегирани.

В основната си част тези квартали не са благоустроени, някои от тях дори и в момента не са в регулация, т.е. те са извън закона. Това са кварталите със структурна бедност, където се наблюдават т. нар. "джобове на бедността". Като правило тези квартали са с нарушена инфраструктура, липсва канализация, питейната вода и електроснабдяването са затруднени, битовите отпадъци не се извозват с месеци. В повечето от тези места липсват административни, медицински и пощенски услуги, градски транспорт. Същевременно,

затвореността и изолацията на ромските квартали се изразяват и в дълбоко

5

вкоренено недоверие на ромската общност към държавата и нейните институции. Обособените ромски квартали в големите градове достигат до

колосални размери – Столипиново в Пловдив наброява над 40 000 души, Факултета в София - над 30 000, Максуда във Варна над 25 000. Реално това са градове в самите градове.

Проучванията също така сочат, че повече от една четвърт от жилищата в ромските квартали са незаконни, въпреки че без наличието на ясни критерии числото вероятно е значително занижено. Узаконяването се счита за най-съществена пречка за интегрирането и благоустрояването на ромските квартали, защото юридически тези новоизградени части не съществуват и общините не могат да отделят средства за тях. Рядко се срещат актуални кадастрални карти с точна регистрация на имотите. Много населени места нямат подробни устройствени планове (ПУП), а когато ги има, налице са и доказателства за повсеместното им нарушаване.

Изследванията ясно показват какво е значението на липсата на доходи за ромите, свързани с условията на живот. От резултатите на направеното по настоящия проект национално представително проучване сред ромите в България през април 2016 г. личи, че ниските доходи в ромската общност силно ограничават финансовите им възможности и покупателната им способност, че близо 82% от домакинствата не могат да си позволят скромно завършено жилище и че закупуването на жилище, задоволяващо само най-насъщните нужди, не може да се осъществи без допълнителна финансова подкрепа. Над 65% от ромите живеят в жилища, които са построени от техните родители и дядовци. Като цяло е малко вероятно търговските банки с готовност да станат партньори за кредитиране на лица от ромската общност за покупка на жилище, тъй като често банките не възприемат ромите като потенциални клиенти. Според същото проучване 97.7% от тях нямат възможност да изтеглят заем за закупуване или строителство на ново жилище и редовно да плащат вноските за неговото погасяване.

За разлика от България, в **Испания**, с някои изключения ромските анклавни са сравнително малки. Макар че тези малки жилищни пространства също са неблагоустроени, често жилищата са строени с подръчни материали, пренаселени са, без нужните санитарно-хигиенни условия и достъп до социално административни и здравни услуги, възможността за подобрене е по-осъществима. Не така стои въпросът с големите квартали, обитавани от роми – те и до днес продължават да съществуват. През 60-те и 70-те години на миналия век подобни малки жилищни пространства са премахвани и ромите са заселвани в обособени квартали със

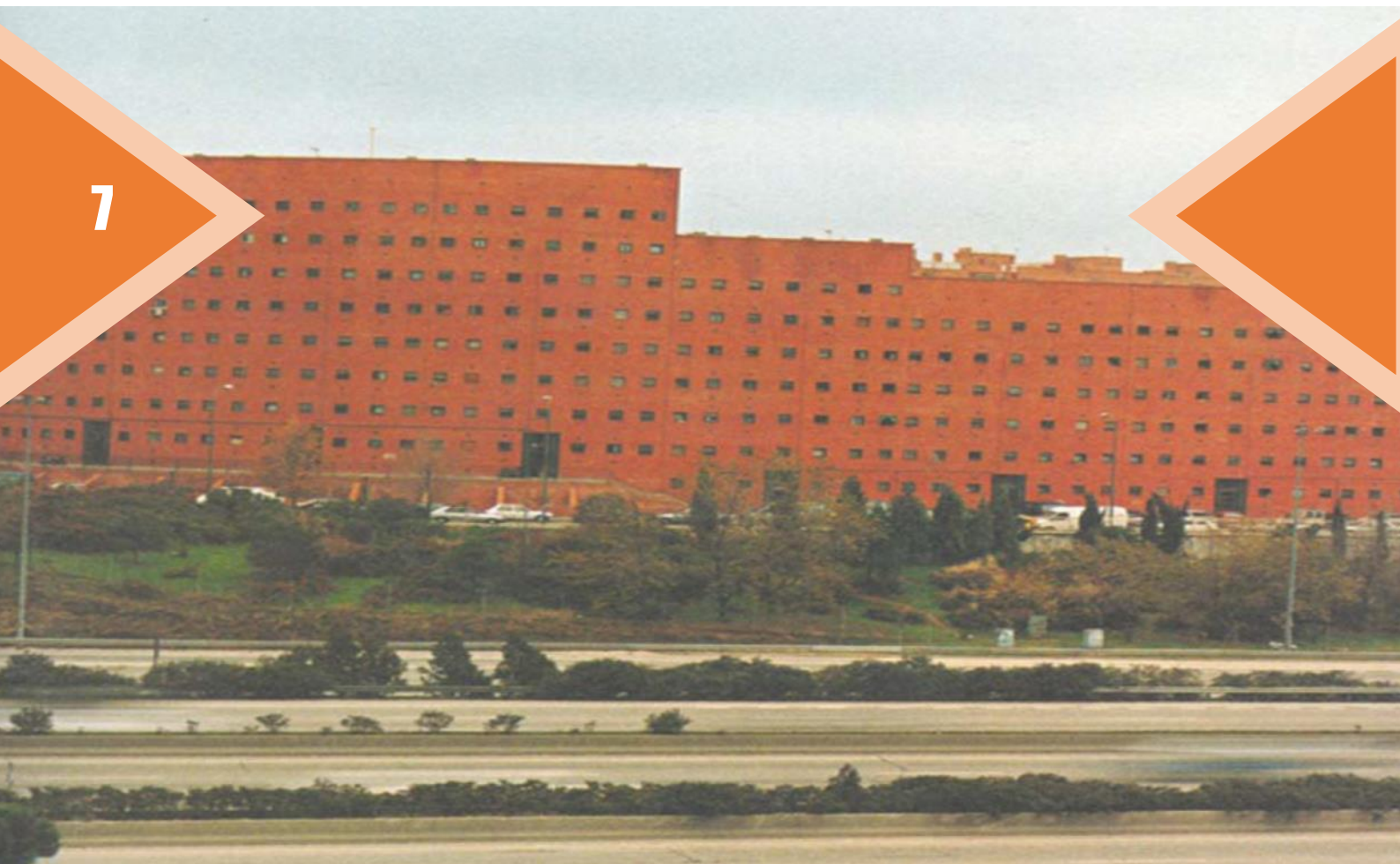

сравнително прилични условия за живот, но те отново са сегрегирани и в повечето случаи са без достъп до съответните услуги. Съответно, в сравнително кратък период, тези местообитания бързо се пренаселват вследствие на естествения прираст и новосъздадените семейства, които няма къде да отидат. Разбира се, тук в никакъв случай не може да се говори за интеграция и промяна на начина на живот, напротив, с промяната на местожителството се променя и начинът на изкарване

на прехраната, традициите се загубват и част от семействата влизат в спиралата на маргинализацията. Например, изселените от престижния квартал на Севиля, Триана, които

са били едни от най-добрите изпълнители на Фламенко и са притежавали малки ресторанчета, на новото място в Полигон Юг, е трябвало да се преквалифицират в работници по чистотата, строители и др. Процесът на преселване в сегрегирани квартали продължава в някои автономни области на Испания и през 80-те и 90-те години. Въпреки че се отчита, че все по-малко роми живеят в лоши битови условия, което е факт, ситуацията с тяхната интеграция не се подобрява. Например, между 1978 и 1991 г. процентът на живеещите в жилища извън минималния стандарт е намалял от 46% на 31%.

В края на 90-те години в повечето автономни области започва преценка на подхода за преселване на ромите, живеещи в лоши битови условия. В Автономна област Мадрид например, след оценка на направеното до този момент се достига до извода, че създаването на обособени квартали е подход, който не води до интегриране на хората, живеещи там, в макрообществото. Взето е политическо решение за прекратяване на тази практика на цялата територия на областта. Анализът на грешките води до промяна на целите и методологията. Разработена е нова жилищна програма - социални жилища,

разпръснати по цялата територия на Автономна област Мадрид, в които да бъдат заселвани роми, заедно с представители на мнозинството. Създадена е нова програма за цялостна социална помощ, която да има мрежа от Центрове за насърчаване в общността. Тези центрове осъществяват мониторинг на преселените семейства и оказват подкрепа на ниво отделно семейство. Включени са и специални социални работници, които да се занимават с междусъседските отношения, защото това е един от сериозните проблеми при интегрирането на ромите на ниво семейство, което живее извън своята доскорошна среда. Същото се случва и в Автономна област Андалусия. Там, както вече беше споменато, също са преминали през етапа на разрушаване на ромските гета и настаняване на семействата в специални квартали и временни лагери. От 2000 г. се променя политиката по отношение на преселването на ромите и се преминава към разселване във всички райони на населените места. Сериозно внимание се обръща на социалната подкрепа на семействата, като се набляга на индивидуалната работа и разрешаването на конфликти в междусъседските отношения. Резултатите са много обнадеждаващи. Според представените резултати от проучване на жилищата и пространствената сегрегация по отношение на ромите, изследване, направено от партньорската организация Асоциация на Ромските съюзи в Испания, само 4% от ромите живеят в гета, а 88% от ромските семейства живеят интегрирано в жилища в рамките на града.

8

ЖИЛИЩНИ ПОЛИТИКИ, НАСОЧЕНИ КЪМ РОМИТЕ

Жилищни политики, насочени към ромите

В България реално никога не е имало специални жилищни политики, насочени към ромите. Частични, макар и далече от желаното, се появиха с приемането на Рамковата програма за равнопоставена интеграция на ромите в българското общество, приета от Министерския съвет през 1998 година. В нея бяха включени няколко основни приоритети, като един от тях е подобряване на жилищните условия. Създаден беше Националният съвет за сътрудничество по етническите и интеграционните въпроси към Министерския съвет, като координиращ и консултативен орган, който да подпомага Министерския съвет в разработването и провеждането на държавната политика по етническите и интеграционните въпроси. Една от задачите му е да съдейства за реализацията на Рамковата програма. През 2004 г. България се включи в международната инициатива Десетилетие на ромското включване, в която участваха десет европейски държави с най-висока концентрация на роми. Всяка от държавите пое политически ангажимент в рамките на тези десет години да направи решителна крачка за подобряване на състоянието на ромските общности, като една от главните насоки беше жилищната политика.

9 В тази връзка през март 2006 г. Министерският съвет прие Национална програма за подобряване на жилищните условия на ромите в Република България (2005 - 2015 г). Съгласно тази Програма до 2015 г. трябваше да бъдат построени 30 065 нови жилища за ромите, а 47 245 да бъдат реконструирани, като се предвиждаше изпълнението на програмата да доведе до подобряване на жилищните условия на 412 500 души (около 85 900 домакинства), които живеят в 100 квартала на 88 града. Предвиждаше се също така да бъде подобрена и изградена нова инфраструктура в ромските квартали – водоснабдяване, канализация, електроснабдяване, газоснабдяване, улично осветление и т. н. Националната програма трябваше да бъде финансирана от държавния, общинските бюджети и Структурните фондове на ЕС. През 2008 г. в изпълнението на Програмата се включиха 35 общини – предимно малки, в селски райони, с проекти за подобряване на техническата инфраструктура.

За съжаление, много малко от всичко, което беше предвидено в тези документи наистина беше свършено. В плановете за действие на местно и на национално ниво не бяха предвидени целеви средства за тяхното изпълнение. В годишните отчети бяха отбелязвани

текущи ремонти по инфраструктурата на кварталите, които така или иначе беше крайно необходимо да бъдат извършени и каквито се извършват навсякъде в населеното място. Единствено в 4 от 100 квартала беше извършен капитален ремонт с подмяна на водопровод, изграждане на канализация и асфалтиране на улици със средства от Европейската банка за възстановяване и развитие.

През 2012 г. Българският парламент гласува и единодушно прие Национална стратегия на

10

Република България за интеграция на ромите (НСРБИР). Тя беше разработена с участието на ромски граждански организации и такива, които работят за развитието на ромската общност. Разработени бяха и Планове за действие на национално и местно ниво, разделени в два периода – 2012-2014 г. и 2015-2020 година. В тях беше отчетена необходимостта от актуализирането на националните и общинските програми и планове за действие, насочени към подобряване жилищните условия на ромите и другите малцинствени групи в сходна ситуация и стартирането на ускорено строителство на нови общински и частни домове за тези хора. За тази цел бе предвидено във всички общини да се направи оценка на местните потребности и възможности за ново жилищно

строителство; отреждане на нови терени за строителство; издаване на разрешителни за строеж; евентуално – изработването на типови архитектурни проекти за по-евтини жилища, които да бъдат предоставяни безвъзмездно на нуждаещите се, ако сами строят жилището си. Предвидено беше също да се привлекат повече средства от Европейските фондове и съответните допълващи средства от националния и регионалните бюджети за подобряване на жилищните условия на лицата и групите в най-тежко състояние.

За периода 2011-2015 г., още преди приемането на НСРБИР, правителството, след преговори с ЕС, успя да пренасочи средства от европейските програми със съответното българско съфинансиране към строителство на 183 жилища за уязвими групи от населението, в това число и ромско население, по схема за предоставяне на безвъзмездна финансова помощ „Подкрепа за осигуряване на съвременни социални жилища за настаняване на уязвими, малцинствени и социално слаби групи от населението и други групи в неравностойно положение“. Средствата бяха насочени в четири града, с висока концентрация на роми, като за целта беше обявен конкурс. Впоследствие властите на един от градовете – Бургас, се отказа, поради силния негативен отглас сред местната общественост срещу строителство на жилища за ромите. За първи път в страната беше приложен интегриран подход – освен строителството на нови жилища, на семействата, които бяха настанени в тях беше оказвана и социална подкрепа, те бяха включени в програми за трудова квалификация и им беше оказано съдействие при намирането на работа. Не беше осъществена обаче, комуникация с обществеността, живееща в тези градове, което оказва негативно въздействие върху осъществяването на програмата. Хората от мнозинството бяха недоволни, че на ромите им се предоставят жилища наготово, за разлика от останалите, които имат същата нужда.

Макар и частично, заложените цифри в Плана за действие за периода 2012-2014 г., е изпълнен, въпреки редицата трудности и допуснати грешки относно настаняването на роми, които не отговарят на критерия за подготвеност да живеят в среда извън обособените квартали.

В новия план за действие със срок до 2020 г. са заложен дейности, подплатени със средства, в 39 общини с висока концентрация на роми, съгласно Националната концепция за пространствено развитие 2013-2025 г., която визира цялостното развитие на страната в това отношение. Тук отново са предвидени интегрирани мерки – строителство на жилища

и ремонт на съществуващи такива, съчетани със социална, подкрепа и помощ за намиране на работа. Включен е и още един елемент – повишаване на образователното ниво на ромите, насочен в две направления – към децата в училищна възраст и към родителите, които нямат съответното завършено образование. Създадена е и специална група за наблюдение на интегрираните услуги, в която освен експерти от съответните министерства, участват и представители на граждански организации. Всичко това звучи много добре, особено ако се осъществи в пълния му обем от интегрирани мерки. Остава обаче един сериозен проблем - дори при идеалния случай се създават нови обособени жилищни пространства, в които ще живеят социално слаби семейства, предимно от ромски произход. Опитът показва, че след време българските семейства се изнасят, като общината им предоставя еквивалентни жилища в други райони и там остават роми, живеещи в блокове. Един от вариантите това да не се случи е социалната и образователната подкрепа да продължи по-дълго време и да бъде насочена към всички, живеещи освен в тези сгради и в целия район.

Освен за строителство на социални жилища немалко ресурси са насочени и към подобряване на инфраструктурата в обособените квартали. Наред с плановете ремонти, засягащи реално всички части на населените места, включително и ромските квартали, към тях са насочени редица програми, преди всичко със средства от структурните фондове. Това е напълно в духа на приетите документи за изравняване на условията на живот в различните части на градовете и селата. Известно е, че средствата заделени за инфраструктура в ромските квартали обикновено са в пъти по-малки, отколкото за останалите райони. Трябва да се отбележи, че особено в селата и малките градове, целевите средства, насочени към ромите, подобряват условията на живот на цялото населено място, като това се отнася предимно за водопровода и канализацията. Въпреки направените инвестиции, все още ромските квартали са значително по-зле благоустроени от останалите, от една страна, защото има много да се навакса и от друга – част от тях не са влезли напълно в регулация, съществуват много незаконни постройки, които пречат за изграждането на съответната инфраструктура.

В **Испания** на държавно ниво има приета Национална стратегия за интегриране на ромите до 2020, в съответствие с Рамката за национални стратегии на ЕК. В нея един от основните приоритети е подобряване на жилищните условия на ромите. В момента се предприемат

действия за изготвяне на документи за изпълнение на тази стратегия на ниво автономна област и на местно ниво.

Жилищните политики, насочени към ромите и други социално уязвими общности са добре развити и са отговорност на ниво автономна област от началото на 80-те години. Изпълняват се както директно от нея, така и от общините и кметствата, а в повечето случаи се действа по съвместни програми, като в тях участват специалисти и от трите администрации. Средствата за изпълнение на програмите се осигуряват смесено – национално финансиране, от бюджета на автономната

област, общински средства и от фондовете на ЕС. При изпълнението на политиките се включват граждански организации от национално, областно и местно ниво. За изграждането на жилищата се разчита и на бизнеса.

Във всяка автономна област има изградени структури, агенции, които се занимават пряко с изграждането, стопанисването и управлението на социалните жилища. Например

13

Агенцията за жилищно настаняване към Министерството на транспорта и инфраструктурата на автономна област Мадрид управлява 23 000

жилища в цялата област, включително и в столицата, в които се настаняват хора, които не могат да си позволят нормални жилища, отговарящи на заложените в Конституцията на Испания. В нея работят 600 служители – персонал за техническа поддръжка, социални работници, различни други специалисти. Средният бюджет е 253 млн. евро/год., от които само 30 млн. евро са приходи от наеми. Общинската служба на столицата Мадрид управлява други близо 20 000 жилища, в които се настаняват жители на града по същите критерии. Автономна област Андалусия поема жилищната политика от националното правителство през 1984 г., 3 години след обособяването ѝ като такава. Агенцията за жилищно настаняване на Андалусия, AVRA поддържа жилищата от 15 години, като преди това се е занимавала главно с управление на териториите, устройствено планиране и урбанизация. Има 600 служители и поддържа 80 000 жилища, които се отдават под наем. Разполага с бюджет от 25 млн. евро/год., който включва: национално финансиране, от автономната област, европейско финансиране (ЕФРР) и

собствени приходи на агенцията. Тези жилища се отдават под наем, който е значително по-нисък от пазарния и е диференциран, в зависимост от възможностите на даденото семейство.

В Мадрид по отношение на ромите се осъществява тясно сътрудничество между двете служби и новосъздадения Институт за преселване и социална интеграция, като се подписва и специално споразумение за изпълнение на предварително изготвен план за действие. В основата му стои решението, че гетата и специалните квартали трябва да изчезнат и семействата, живеещи в тях да бъдат преместени в жилища, разпръснати във всички квартали в Мадрид. Предвидена е социална подкрепа и индивидуален подход спрямо нуждите и проблемите на всяко семейство. Така, изпълнявайки плана, от 2003 до 2011 г. са разрушени 11 гета и преселени 1 200 семейства. Основният извод е, че процесът на адаптация е сложен и продължителен и затова все още не е приключил. Работи се активно за социална подкрепа. Опитът показва, че е необходимо да се вземат мерки на терените на разрушените гета веднага да се построят други сгради, да се отдадат за построяване на производствени предприятия или да се превърнат в паркове, а ако в момента това е невъзможно да бъдат оградени солидно, защото иначе там автоматично се заселват други роми, предимно от Източна Европа и гетата продължават да съществуват.

Интерес представлява и опитът в един от кварталите на Севиля, столицата на Автономна област Андалусия. В началото е бил един от т. нар. специални райони. В него са преселени семейства от ромски гета и хора, които са живеели в непригодни жилища. При създаването му той е бил извън рамките на града, заобиколен от предприятия, ж.п. линия и магистрала, т.е. не е могъл да се разраства незаконно. По-късно там се заселват и семейства, с малко по-висок статус, изграждат се и кооперации на собственици, но все още съществуват и жилища тип бараки. В един от микрорайоните живеят 100% роми. Един от най-важните елементи на работата в квартала е създаденото специализирано звено, в което работят представители на всички институции, заети със социалната интеграция на семействата. То е базирано в центъра на квартала и специалистите работят там целодневно. В резултат на неговата работа по-голямата част от квартала е добре благоустроен, няма унищожаване на общински собственост, конфликтите са рядкост. Във всеки от жилищните блокове живеят по няколко ромски семейства. Проблемен остава районът със 100% ромско население. Трябва да отбележим, че в квартала функционира много добре културен център, в който работят

специалисти, занимаващи се основно с децата и чрез тях със семействата. Резултатите са много добри. Въпреки това, този квартал продължава да бъде проблемен и според местните експерти постепенно ромите трябва да бъдат пренасочени към други райони на града, за да може да се благоустрои тази част от квартала и да стане атрактивна за хората извън него.

16

**ИЗВОДИ И
ПРЕПОРЪКИ**

ИЗВОДИ

От направения преглед на ситуацията в България и политиките, насочени към ромите и в резултат на проведеното социологическо проучване за нагласите на ромите относно жилищните условия и местоживеене, могат да се направят следните изводи:

- Обособените ромски квартали (махали), са се образували по естествен път още преди създаването на Третата българска държава през 1878 година.
- През изминалите десетилетия българските власти не са правили сериозни опити да променят това положение и да интегрират пространствено ромите. Напротив, през целия двадесети век се наблюдава създаването на нови обособени квартали, в които ромите, често насилствено, са принудени да живеят.
- Опитите за разселване и интегриране на роми в новосъздадените панелни комплекси през седемдесетте години на миналия век са направени без никаква подготовка и подкрепа на тези семейства. Затова, в голямата си част те са неуспешни. Нещо повече – сред българското мнозинство се засилват предразсъдъците, че ромите не могат и не трябва да живеят извън обособените квартали.
- След демократичните промени огромната част от ромите, принудени да живеят в комплексите, отново се връщат в махалите, където с помощта на близки и роднини си построяват къщи, повечето от които върху чужди терени, без план и строителни разрешения, с други думи – незаконни.
- Съществуващите обособени ромски квартали по традиция не са благоустроени – те се намират в периферията на населените места и в огромната си част са без съвременна инфраструктура: липсва канализация, остаряла или липсваща водоснабдителна мрежа, проблеми с електрозахранването, улиците са с разбита настилка без тротоари и осветление, сметоизвозването е нередовно, а в много случаи такова липсва.
- През последните 10-15 години, предимно със средства от ЕС, някои от тези квартали бяха благоустроени, но недостатъчно. Необходими са целенасочени

усилия за преодоляване на натрупваната повече от век диспропорция между тях и останалите жилищни пространства в населените места.

- Част от обособените ромски квартали са извън съществуващата регулация на населените места, а при останалите само частично са включени в съответните кадастри.
- Като цяло, ромите имат нагласата да живеят в обособените махали, само 13.2% изявяват готовност да живеят интегрирано извън тези квартали. Останалите предпочитат да продължат своя живот така, както са живели предците им – в къщи, заедно с по-възрастните или самостоятелно. Това се дължи както на традицията, така и на страха от неприемане от мнозинството. Но основната причина е, че те разчитат на подкрепата на близки и роднини когато изпаднат в затруднена ситуация.
- Основната част от ромите смятат, че изграждането на инфраструктура в махалите, близка до тази в другите квартали, населени с българи, е необходима и възможна, дори ако за целта е необходимо да се съборят жилища, които пречат за това.
- Достъпът до финансови ресурси за подобряване на жилищните условия на отделните семейства, като в махалите, така и извън тях, е силно ограничен, ако не и невъзможен.
- Предприетите до момента интервенции за подобряване на жилищните условия предвиждат изграждането на социални жилища за социално слаби семейства, в това число ромски. Осъществените социални жилищни проекти рискуват да повторят вторичната сегрегация на ромите.

Според доклада за жилищната политика на Испания по отношение на ромите и на основата на двете учебни посещения на български експерти, представители на държавни институции, на местни власти на неправителствени организации там, могат да се направят следните изводи:

- До 70-те години на миналия век ромите живеят предимно в малки сегрегирани гета с лоши битови условия без достъп до базови социални, образователни и здравни услуги.

- От този период насетне властите предприемат мерки за преселването им в жилища, отговарящи на средния стандарт за страната, но в обособени квартали, често отново без достъп до основни услуги. Този подход не постига интеграция на ромите в обществото.
- След анализ на ситуацията, от началото на новия век, политиката се променя. Започва преселване на семействата в жилища сред макрообществото, след съответното проучване за готовност за подобна промяна и в този случай резултатите са положителни.
- Ефективността и постигнатите резултати в Испания за подобряване на жилищните условия на ромите чрез пространствена интеграция се дължат на следните няколко ключови принципи/подходи, като например:
 - ◇ Дългосрочни интервенции, планирани с визия за най-малко 10-15 години напред. Те се изпълняват стъпка по стъпка чрез средносрочни планове за действие на автономните области, във взаимодействие с властите на областните и общинските нива;
 - ◇ Мулти-секторен подход, гарантиращ интегрирани и координирани мерки във всички съответни отрасли - жилища, здравеопазване, образование, социална защита и услуги, заетост;
 - ◇ Ефективни механизми за координация на място, осъществени чрез съвместни екипи, включващи представители и финансиране от различни институции;
 - ◇ Финансиране от областните и общинските бюджети – за разлика от България в Испания средствата от ЕС не са основният финансов източник за инвестиции в жилищни условия на общности в неравностойно положение, те са допълващи.

Препоръки

На основата на всичко казано до тук, могат да се изведат следните препоръки:

Въз основа на наученото от испанския опит и анализа на българските условия, могат да бъдат очертани следните препоръки за подобряване на политиките за интеграция, жилищни стратегии и мерки в България на национално и местно ниво:

- ⇒ Да се разработи дългосрочна визия за решаване на жилищните проблеми на ромските общности, като част от общия контекст на националните приоритети в социалното, градоустройственото и човешко развитие на България, с разработени ясни средносрочни цели за преодоляване на основните пречки и препятствия. Тази визия, трябва да бъде разработена и одобрена чрез процес на консултации с участието на всички заинтересовани страни за постигане на консенсус по основни стратегически въпроси, свързани с ромските жилищни проблеми. Тя трябва да даде отговори за това как да се преодолеят най-важните пречки, каквато е регулацията на незаконни квартали и къщи, които в момента са законово блокирани; подходите и стъпките за пространствена десеграция на ромските общности; реалните ангажименти на националните и местните власти при решаването на ромските жилищни проблеми, които се доказват чрез съответното финансиране с активното участие на ромите в тези процеси и др.
- Прилагане на реален интегриран подход за интервенции при жилищните политики, включително социални услуги и подкрепа, мерки за достъп до образование и здравеопазване, заетост и възможности за генериране на доходи.
 - Да се разработи ефективен механизъм за междусекторни интервенции, съфинансирани от всички заинтересовани институции (различни министерства, общини и т.н.), който да се координира и управлява от общи междусекторни екипи, включващи представители на различни заинтересовани институции, работещи за интеграция на ромите.

- В планирането и изпълнението на проекти за жилищно строителство е необходимо да се въведе социална оценка на семействата, оценка на общностите, разработване и прилагане на планове за подкрепа - на отделни семейства и общности.
- Да привлекат опитни НПО като партньори в проекти за изграждане и стопанисване на социални жилища, насочени към пространствена десегрегация на ромите.

Работа със семейства, желаещи да напуснат обособените квартали.

Макар и нисък процент, семействата, които имат нагласата и желанието да живеят извън обособените квартали, трябва да бъдат подкрепени в това свое начинание. За целта е необходимо да се разработят пилотни проекти в общини с висок процент роми, желаещи да се интегрират в жилищните пространства извън обособените квартали. В тези проекти е необходимо да бъдат включени:

- Конкретни, финансово обосновани ангажименти, както на общините, така и на националните ведомства, ангажирани с този процес;
- Да се разработят интегрирани мерки за подкрепа, включващи експерти от съответните направления – социални работници, здравни специалисти, образователни експерти, експерти по разрешаване на конфликти;
- Да се разработи механизъм, чрез който тези експерти ще си взаимодействат и да се осигури финансиране за дългосрочно подкрепа;
- Да се разработи и да се обезпечи финансово комуникационен план, насочен както към макрообществото, така и към ромската общност, за възможностите, които предлага пространствената десегрегация.

Подобряване на жилищната среда в обособените ромски квартали

Ситуацията в България е такава, че да се говори за премахване на ромските махали през следващите десет години и пространственото интегриране на живеещите в тях, не е реалистично. Затова усилията на националните и на местните власти трябва да са насочени в двете посоки – и към стимулиране на ромите да напуснат махалите, и към подобряване на инфраструктурата и жилищните условия на живеещите вътре в тях.

Разработването на кадастри на обособените квартали е първата стъпка към промяната им. За целта е необходимо всяка община да състави план на основата на проучване на тези квартали, за да се види какви средства и време са необходими за изработването на кадастрите. Тогава наистина ще стане ясно какво точно трябва да се направи, за да могат обособените квартали да придобият съвременен облик – кои къщи могат да бъдат узаконени, кои е необходимо да бъдат съборени. Всичко това трябва да се прави с широкото участие на живеещите в тези квартали, за да се стигне до относително съгласие за мерките, които ще бъдат предприети през следващите години. На хората, чиито къщи предстои да бъдат съборени, е необходимо да бъдат предложени алтернативи с достатъчен срок във времето, така че те да могат да се справят сами с евентуална малка подкрепа от страна на местните власти. По този начин ще се избегне кампанияността при събарянето на незаконни единствени жилища, съпроводени с протести и намесата на международни институции.

